

NEDEN YIKMAK İSTİYORLAR?

EFE KORKUT KURT*

dionysos:

*aklını başına topla, ariadne!
küçük kulakların var, benim kulaklarım var sende:
bir akıllıca söz sok onların içine!
kişi kendini sevecekse, kendinden nefret etmesi gerekmez mi önce?..*

labirentinim ben senin...

Friedrich Nietzsche Dionysos Dithyrambosları

Mekan politiktir. Küresel anlamı ile politika, Jameson'un sözleri ile: "kurma ve dönüştürme, bir bütün olarak toplumu, topluluğu, genel olarak insan ilişkilerini örgütleyen, insansal olanakları sağlayan, destek olan yada sınırlandıran ve sakatlayan şeyleri koruma ve devrim yapma anlamı ile küresel politikadır." Bu yönü ile modern dönemin mimarı, alanı çoğunlukla kent olan politik arenanın bir oyuncusudur. Mimari, toplumsal üretimin ve buna bağlı ilişkilerin somutlaştığı bir ürüne dönüşürken ve böylece üzerinde bu politik söylemi her gün kentlilere aktarırken, mimar bu dilin başyazarı olma rolünün yarattığı özgüven ve bulunduğu yerin çatışmalı doğasının ezikliğini aynı anda üzerinde taşır.

Peki; nedir modern dönemin mimarının sorunu? Birazda abartılı bir benzetme yaparsak bu durum mimarın varoluşu ve kimliği açısından şizofrenik bir ifade taşır ve modernizmin kendine özgü karmaşık gerçekliğinin mimar kişiye armağanıdır. Mimarlık moderniteye ait görüngülere en çarpıcı şekilde sahip olmuş bir üretim alanı olagelmıştır ve bu, modernist düşüncenin çelişkilerini kendi içinde taşımalarının hem nedeni hem de sonucudur. Modernizm düz bir hatta ilerleme fikrinden ziyade paradoksal ikilemleri hem tarihsel hem de içerik olarak barındırarak varolmuştur. Bu anlamda evrensel bilim ve teknik gelişmeyi esas alarak, hatta kutsayarak gelişen modernist düşünce, 19. yüzyılda, kendi içerisinde temelleri Nietzsche'nin düşüncesinde açığa çıkan epistemolojik kırılmayı yaşamaya başlamıştı. Nietzsche, aydınlanma düşüncesinin temellendiği Platon'dan başlayan metafiziğe çekiç darbeleri vururken, dionysos betimlemesi üzerinden sanatı ayrıcalıklı bir yere koymaktaydı. Sanatsal/yaratıcı üretimin kazandığı bu ayrıcalıklı yer, estetik deneyimin bir taraftan modern hayatın gelip geçiciliği ve parçalanmışlığının yarattığı duygu-durum içinde "kültürel modernizme yeni bir rol kazandırırken" (Harvey, 2003), diğer taraftan da modernizm içinde eleştirel ve protest bir karşı duruş alanı olarak somutlaşmaktaydı. Bu süreçte sanat, bilimsel ve teknolojik alandan ayrılarak özerk bir yere oturmuş, fakat mimarlık, piyasa ve ekonomik sistem ile dolaysız bağından ötürü bu özerk alanda kendine yer bulamamıştır. Bu durum, mimarın bulunduğu konunun çelişkili yönünü

açıklamaktadır. Modern mimarının tasarımsal özelliklerini kamusal bir söylem yaratma aracı olarak kullanabilme yeteneği, bu söylemi üretmekteki kısıtlayıcı doğası tarafından engellenmektedir. Böylece yapıtlarını ussallık ve eşitlik yönündeki dev toplumsal dönüşümün bir parçası olarak gören modernist mimarların fikir ve tekniklerinden üreyen bu dil çoğu zaman "çokuluslu finans-kapitalin gücünü ululamak için" kullanılmıştır.

Modern mimarının dili modern sanatın bulabildiği özgür söylemi üretememiş, toplumsal iktidar mekanizmasının somutlaşmasının kaçınılmaz aracı haline gelmiştir. Hatta Jencks; mimaride postmodernizmi mimarının kaybettiği bu dili, yani simgesel olduğu gerçeğinin yeniden bulması olarak niteleyecek kadar ileri gitmiştir. Ben buna tam olarak katılmıyorum. Özerk bir dil alanı bulamayan modern mimari, tarihte İslam'ın figürlü anlatımı yasaklamasıyla ortaya çıkan soyut anlatımlar gibi, "kendine oyunlu bir dil üretmiştir". (Connor, 2005) Bu soyut tasarım dilinin de ötesinde mimarının kendi yapısallığı bile farklı yönleri ile bir söyleme sahiptir. Zaten modern mimariyi salt işlevselcilik üzerinden üretmeyi yeğlemiş mimarlar da bu durumu vurgulamaktadır ve yüzeysel yönü ile modernist üslup ne kadar soyut bir dile sahip de olsa, bu dil işlevsellik ilkesi tarafından kaçınılmaz olarak geri plana itilmiştir.

Mimarının özünü işlevinden alan yapısallığının söylemi, mekânın politik dilini oluşturmaktadır ve bu, bütüncül bir toplumsal sistemin ürünü olarak ortaya çıkar. Mimar bu gerçeği kabullenmek zorundadır. Bu anlamda varolan sistemin iktidarları modern mimarının üslupsal/tasarımsal dilini değil, işlevsel karakterini de ele geçirir. De Sola-Morales Rubio'nun (1998) vurguladığı gibi: "Maddeleştirilen yada görselleştirilen iktidarın değişik biçimleri çoğu durumda kapalı mimarlıklar olan yapılarda kendini göstermiştir." Bu Foucault'nun ortaya koyduğu disiplin mekanizmalarının ihtiyaç duyduğu kapatma araçları olan hapisane, okul, hastane vs. gibi yapılarda kendini açıkça ortaya koyar. Büyük kapatılmada (1) mimarlık kritik bir araçtır.

Bugün ne oluyor?

Günümüzde modern mimari ile şekillenmiş olan yapısal çevre, yeni politik iklimler tarafından dönüştürülmektedir. Bu politik zemin doğal olarak modernizmin ürettiği simgesel ifadeyi silmek ve kendi söylemini mekanın politik diline yerleştirme motivasyonunu göstermektedir. Bu motivasyon; yazının başında Jameson'un ifadesi ile ortaya konulan küresel düzeydeki toplumsal mekanizmanın kendisi ve bu mekanizmanın yönlendirici iktidarları tarafından oluşturulacaktır. Bugün kentin belirli bölümlerine dönüşüm projeleri ile ortaya çıkan müdahaleler, TBMM Lojmanları'nın ve Atatürk Kültür Merkezi'nin yıkılması isteği, Maltepe Gaz fabrikası'nın yıkımı, Atatürk Bulvarı üzerindeki müdahaleler gibi modern mimari veya modern planlamanın ifadesini taşıyan yapıların veya kentsel alanların hedefe oturmuş olması kesinlikle tesadüf değildir. Bu ekonomik sistemin yeni rant alanları yaratırken, kent toprağını günümüze ait postmodern tüketim ideolojisinin ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirme sürecidir. Bu süreç, liberal ekonomilerin demokratik düzeyine göre, toprak rantı üzerinden iktidar odaklı bir vurgun sisteminin bir parçası olarak üretilecek/dönüştürülecek mekanlar ile; yada daha fazla toplum yararı esaslı yaklaşımlar ile de yapılırsa, kendi simgesel dilini yerleştirmek isteyecektir. Bu açıdan da küresel sermaye ile barışık, temellerini yukarıda belirtilen geleneksele düşman aydınlanma düşüncesinden alan modernist düşünceye soğuk günümüz iktidarının, bu yapıları hedef alması bu açıdan değerlendirilmelidir. Bu yapıların bir kısmının adlarının Atatürk olması sık sık dikkat çekici olarak ifade edilmektedir. Ülkede modernizmin siyasi biçimi olarak ulus-devlet modeli başta olmak üzere moderniteye ait sistem Atatüçlülük ideolojisi çerçevesinde oturtulmuştur. Bu sistemin geleneksel ile çatıştığı durumda, kimi zaman Atatürk ismi mizahi bir biçimde modern yapıları korumak için bir kalkan olarak kullanılmıştır.

Bu politik bağlamın ötesinde; bugün gelinen noktada modern mimarinin korunmayı hak eder hale gelmesi yaşadığımız çağı yorumlamak anlamında açıklayıcıdır. Modernizm kendi kendisini sürekli yıkıp yeniden yapma üzerine kurulmuş bir zeminde ortaya koyar ve modern mimariyi korumak kendi içinde bir ironi taşımaktadır. Bu ironik durum yazının başında ortaya konulan modernizmin çelişkili doğası ile örtüşmektedir. Diğer taraftan modern mimarinin taşıdığı simgesel ifadenin soyut dili, bu anlamsızlığı haykırır niteliktedir. Bu dil başta da belirtildiği gibi özünü teknoloji ve bilimin ilerlemeci motivasyonundan ve ekonomik altyapının kurullarından almaktaydı. 'Toplumsal bellek', 'kültürel miras' gibi ifadeler ile korunması gerekliliği ifade

edilen yaklaşım modernizmin çoğu zaman silmeyi, yıkmayı ve yeniden üretmeyi hedeflediği şeylerdi. Bu içeriği üzerinde taşıyan ifadesi ile modern olanı korumak onu yok etmenin başka bir biçimi gibi durmaktadır. Bu çelişkiyi görmek, modern hareketin nitelikli örneklerini korumak ile postmodernist durumunun ranta ve popülizme dayanan uygulamalarının karşıtlığından ötede ilerici bir mimarlık düşüncesinin ekseninde ele alınırsa bu mirasa layık bir tavır geliştirilebilir.

Dipnot:

1) Foucault "Büyük Kapatılma" adlı eserinde, 17.yy'dan itibaren tüm Avrupa'yı etkisi altına alan büyük değişimlerin nedenlerini ve sonuçlarını tartışır. Foucault'ya göre bu süreç, kapitalizmin iktisadi işleyişinin doğrudan bir sonucudur. Çalışmayacak durumda olan ya da çalışmak istemeyen, fabrikanın boşucu karanlığı yerine önceki dönemlerde olduğu gibi gün ışığında yaşamak isteyen, işsiz ve yersiz-yurtsuz bir kalabalık, ilk kez bu dönemde, Paris'te kurulan Hospital General adlı bir mekana kapatıldı. Hastalar, sakatlar, akıl hastaları, suçlular, ahlaksızlar, eşcinseller, kadın-erkek ayrımı yapılmadan aynı yere konuldu. Diğer Avrupa ülkelerindeki benzer uygulamalarda paralellik gösteren bu süreç 19.yy'ın başında modern hastane, akıl hastanesi, hapisane, okul gibi bir dizi kurumun ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.

Görünürde hastalar, akıl hastaları, suçlular gibi norm dışı bireylerin insanca koşullarda tedavi ıslah edilmesini ya da normal bireylerin doğru biçimde eğitilmesini sağlayan bu kurumlar, esasen modern kapitalist toplumun disiplinli tekniklerinin geliştirildiği mikro-iktidar mekanizmalarıydı. Bu kurumlarda geliştirilen teknikler, tüm topluma yayılarak kapitalizmin ihtiyaç duyulduğu üretken ve itaatkar bedenlerin üretilmesinde kullanılmıştır. Nitekim bu disiplinli teknikler, günümüzün polis devletlerinde Büyük Kapatılma'nın ve Büyük Gözaltı'nın toplumun tüm hücrelerine nüfuz ettiği "güvenlik toplumlari"nda en yetkin halini almıştır. (kaynak: Michel Foucault Seçme Yazılar, Büyük Kapatılma 1996)

Kaynakça

De Soal-Morales Rubio, I, 1998, Sömürgeleştirme, Şiddet, Direniş, Any Seçmeler, Mimarlar Derneği Yayınları, Ankara
Connor, S, 2005, Postmodernist kültür, YKY, İstanbul
Harvey, D, 2003, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul

Efe Korkut Kurt*

efekurt@alumni.bilkent.edu.tr - exfxe@hotmail.com

